

ИНКЛУЗИЈА ДЈЕЦЕ СА ПОТЕШКОЊАМА У РАЗВОЈУ У РЕДОВНИМ ПРЕДШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА

Сара Билић

Сажетак: *Развој предшколског дјетета подразумејева недовршен, сталан процес у којем долази до промјена како у физичким, интелектуалним и социјалним функцијама, тако и у личности дјетета у цјелини. Укључивање дјеце са потешкоћама у развоју у редован васпитно-образовни програм подразумејева једнака права на образовање за свако дијете. Основна идеја инклузивног приступа у образовању заснива се на очекивању да ће овакав приступ имати позитивне ефекте на развој дјеце која припадају различитим друштвеним групама. Кључан фактор у инклузивном образовању представља континуирано партнерство предшколске установе и породице, као и мијењање свијести појединаца, прихватање различитости и прилагођавање васпитно-образовног програма потребама и могућностима сваког дјетета у групи.*

Сходно томе, циљ овог рада огледа се у подизању свијести о значају инклузије за развој дјеце са потешкоћама и укључивање у редовне васпитно-образовне установе од раног дјетињства, као упутство за све родитеље дјеце са потешкоћама, будуће родитеље, васпитаче и све који се на било који начин баве васпитно-образовним радом.

Кључне ријечи: *инклузија, развојне потешкоће, предшколска установа.*

Увод

Предшколски период, као најзначајнији период развоја дјетета, заједно са предшколским васпитањем и образовањем представља основу цјеложивотног учења и развоја и треба га искористити на најбољи могући начин, у смислу побољшања, напредовања и развијањамисаоних процеса, формирања личности дјетета, те стицања и усвајања знања, навика и вјештина. Негативан утицај у овом, за дијете осјетљивом, периоду може оставити трајне посљедице на даљи ток развоја и остатак његовог живота. Тема овог рада, која је посљедњих година предмет многобројних истраживања, односи се на укључивање дјеце са развојним потешкоћама у програм предшколског васпитања и образовања. Само заједничким утицајем породице, васпитно-образовне установе и друштва у цјелини, може се допринијети правилном развоју дјетета и његове личности. С тим у вези, отвара се низ нових питања о којима би требало да размислимо: да ли свако дијете заслужује једнака права на живот, развој и образовање и да ли смо, као друштво, спремни на промјене?

На основу члана 27. Закона о предшколском васпитању и образовању („Службени гласник Републике Српске“, број:28/94) дјеца са потешкоћама у развоју су дјеца која имају оштећења или поремећаје у психичком, физичком или социјалном развоју, као што су: оштећења вида, слуха, оштећења у говорно-гласовној комуникацији, тјелесна и хронична интелектуална оштећења, психички поремећаји и обољења и вишеструке сметње. С обзиром на природу стања свог организма, они захтијевају посебан видстучне помоћикако би се омогућило изражавање и развој свих сачуваних способности дјетета, а самим тим и утицало на квалитетнији даљи ток развоја и живота. Свако дијете има право на живот и задовољавање свих својих потреба, без обзира на то да ли има неку потешкоћу у развоју или не. Основна улога и задатак сваког родитеља, васпитача и друштва уопште, јесте да му обезбиједи све услове неопходне за правилан развој и напредак, да га упозна и припреми на све околности које живот носи са собом, пружи му подршку и усмјери га на „прави пут“ – пут љубави и разумијевања који води ка успјеху. Инклузивно образовање дјеце представља широк појам, који са собом носи много ризикаи један је од највећих изазова у васпитно-образовном процесу.

Ослањајући се на педагошку теорију и праксу наставку рада упознаћемо се са значајем инклузије и начином на који она утиче на развој дјетета. Поред тога, указаћемо на важност адекватне подршке и пружања помоћи васпитачима, родитељима и свим особама којена било који начин утичу на дијете и постављају темеље за његов правилан развој.

Инклузија – основно људско право

Појам ријечи инклузија има поријекло у латинском језику, а њено значење може се тумачити на различите начине. Настала је од латинских ријечи *inclūdo* што значи закључати, затворити, уоквирити и ријечи *inclūsio* чије значење се преводи као затвор, затварање (Жепаић, 1961; преузето код Сузић, 2008, стр. 10). На основу тога, појам инклузија се преводи као укључивање, укљученост, обухватање, подразумијевање и према Сузићу (2008) најчешће се дефинише као процес укључивања дјецe са развојним потешкоћама у програме редовних васпитно-образовних установа и њихово укључивање у цјелокупан друштвени живот.

Појам инклузија се често поистовјећује са појмом интеграција, али важно је нагласити разлику између њих. Интеграција је усмјерена на прилагођавање или уклапање дјетета са потешкоћама у развоју у постојећи програм васпитања и образовања, служећи се различитим методама и техникама које ће довести до испуњавања постављених циљева. Са друге стране, циљ инклузивног образовања огледа се у пружању једнаког образовања и укључености у васпитно-образовни процес за свако дијете, а не само за дјецу са посебним развојним потребама. Према члану 4. Конвенције о правима дјетета, усвојене 20. новембра 1989. године од стране UNICEF-а, свако дијете има једнака права на живот и развој, односно „свако ментално или физички онеспособљено дијете треба да ужива пун и пристојан живот, у условима који осигуравају достојанство, подстичу самопоуздање и олакшавају активно учествовање дјецe у заједници“. Инклузивним образовањем се увијек настоји прилагодити програм рада како би свако дијете имало једнаке могућности да активно учествује у раду и оствари постављене циљеве. „Инклузивно васпитање и образовање захтијева промјене средине и промјену става учесника васпитно-образовног процеса – од реализације посебних васпитно-образовних потреба дјецe до обликовања таквог система гдје се отклањају препреке које онемогућавају оптимални развој сваког дјетета, па и оних са посебним развојним потребама“ (Кавклер, 2003; цитирано код Дуга, 2006, стр. 29). Самим тим појам инклузије, у односу на интеграцију, захтијева реформу цјелокупног система и програма рада.

„Инклузивно васпитање и образовање подразумијева активности индивидуе и друштва, као процес учења и поучавања у коме долази до релативно трајних и прогресивних промјена појединца. Инклузија као процес укључивања дјецe са посебним образовним потребама у редовне васпитно-образовне програме и укупни друштвени живот, представља најчешћи појмовни контекст схватања инклузије (Сузић, 2008, стр. 9)“.

На основу члана 4. Закона о основном васпитању и образовању Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број: 44/17) инклузивно образовање подразумијева право на једнаке могућности током образовања за сва лица, посебно право дјецe са сметњама у развоју и надарене дјецe на максимални развој њиховог потенцијала подршком која укључује флексибилан програм, адекватно припремљене наставнике и стучну подршку којој је циљ развијање кључних компетенција, толеранције, прихватање различитости и социјална инклузија. Основна идеја инклузивног образовања, као релативно новог концепта рада, заснива се на очекивању да ће овакав приступ имати позитивне ефекте на формирање особина личности и цјелокупни развој дјецe. Поред тога, позитивни ефекти се очекују и при повећању стручних компетенција васпитача, виши степен разумијевања и подршке вршњака и свих оних који су на посредан или непосредан начин укључени у процес инклузије. Према Караматић-Брчић (2011) основни циљ образовне инклузије није само интегрисати дјецу са потешкоћама у развоју у систем редовног васпитно-образовног процеса, него осигурати низ услова који чине континуиран процес у којем ће потребе дјецe бити задовољене.

Значај инклузије у предшколском периоду

Предшколско васпитање и образовање представља сложен васпитно-образовни процес чији циљ се огледа у подстицању физичког, интелектуалног, социо-емоционалног развоја, развоја говора и комуникације, креативности и стваралаштва дјете. „Предшколско васпитање и образовање је процес раног учења и формирања личности дјетета од рођења до поласка у школу, који се одвија у свим окружењима у којима дијете живи“ (Спасојевић, Прибишев-Белеслин и Николић, 2007, 9). Сходно томе, да би дијете развило све своје способности, морамо бити упознати са његовим развојним карактеристикама, интересовањима, потребама и могућностима, како бисмо му обезбиједили предуслове за нормалан раст и развој на прави начин приступили васпитно-образовном процесу. На развој дјетета утичу бројни чиниоци, па тако правилан развој, поред породице и породичних утицаја, у великој мјери зависи од друштва и средине у којој дијете одраста. Поред тога, један од најважнијих чинилаца у инклузивном образовању представља социјална прихваћеност. „Социјална прихваћеност на предшколском узрасту има кључну важност за развој дјетета, а за дијете са посебним образовним потребама има изузетан значај јер се ради о периоду развоја у коме дијете стиче посебне представе о идентитету, када прихвате себе, своје мане и врлине и када интензивно развија своје комуникационе способности“ (Сузић, 2008, стр. 43).

Током ранијих година, инклузија у програму предшколског васпитања и образовања није била довољно заступљена, због чега се образовање дјете спроводило углавном у „специјалним школама“ или посебним одјељењима, уколико би дијете имало блаже развојне потешкоће. Самим тим дјеца су била издвојена и нису имала прилику да се сусретну са другачијем окружењем и вршњацима који имају различите особине у односу на њих, што је веома често доводило до стварања предрасуда и неразумијевања. Многобројна истраживања су показала да је такав приступ васпитању и образовању остављао негативне посљедице на развој дјете, док је, насупрот томе, инклузивни приступ показао позитиван исход и напредак у развоју социјалних вјештина код скоро сваког дјетета у васпитној групи. Научно је доказано да су социјални односи предшколаца са вршњацима уско повезани са прилагођавањем дјете школском окружењу и са успјехом у даљем школовању (Сузић, 2008). Дјеца укључена у програм инклузивног васпитања и образовања јачају позитивну слику о себи, стичу нова искуства, развијају свијест о другима, уче се уважавању различитости и показују разумијевање, толеранцију и емпатију према вршњацима.

„Оба партнера – и дијете са потешкоћама и дијете без потешкоћа добијају позитивна искуства ако се развијају, друже и играју у истом окружењу“ (Кобешћак, 2000, стр. 24).

Васпитач – кључни чинилац у васпитно-образовном процесу

Увођењем инклузивног образовања у предшколске установе васпитачи су суочени са новим професионалним изазовима и неопходна им је подршка у стварању услова за оптималан развој дјетета. Стручно усавршавање васпитача, као кључних чинилаца у васпитно-образовном процесу и имплементацији инклузивног образовања, сматра се најважнијим елементом на путу ка остварењу циљева постављених планираним програмом рада. У складу са тим, професионални развој подразумијева континуиран процес унапређивања педагошке праксе и развијања укупних потенцијала васпитача. Саставни дио професионалног развоја обухвата стручно усавршавање путем различитих семинара, конференција, савјетовања и радионица, које подразумијева усавршавање постојећих и стицање нових знања и вјештина везаних за унапређивање васпитно-образовног рада. Самим тим, потребно је увести промјене у образовању васпитача, са намјером јачања компетенција неопходних за рад са дјецом са потешкоћама у развоју. Поред наведеног, још један веома битан чинилац у реализацији инклузивног образовања у предшколској установи представља и сама личност васпитача. Током рада са дјецом васпитач треба да буде емотивно уравнотежена особа, способна да програм предшколског васпитања и образовања прилагоди могућностима сваког дјетета у групи и ствара услове за несметан развој дјетета.

У публикацији „Водич за примјену стандарда рада стручних сарадника у васпитно-образовним установама Републике Српске“, издатој у оквиру UNICEF-овог пројекта „Правда за

свако дијете“, наводи се да је познавање полазника и њихових карактеристика, способности и постигнућа предуслов за остваривање сврхаспитно-образовног рада и постизање планираних циљева, у оквиру предшколске установе. Поред тога, предшколска установа треба да осигура квалитетан васпитно-образовни рад и пружи одговарајућу стручну помоћ како би се осигурао напредак и развој у складу са могућностима и потребама дјете. Да би то било могуће, потребна је константна подршка, савјет и помоћ компетентних стручњака. За општу добробит дјетета неопходна је континуирана сарадња и укљученост васпитача у све аспекте развоја дјетета. Стручни сарадници (педагог, психолог и дефектолог) заједно са директором, носиоци су интерне развојно-педагошке дјелатности предшколске установе. Њихова основна функција је да подстичу, усмјеравају развој и унапређују васпитно-образовни процес (Друштво психолога Републике Српске и Републички педагошки завод, 2021).

Улога и значај персоналног асистента

Поред подршке стручних сарадника, велики значај процесу инклузивног образовања има и лични пратилац или персонални асистент дјетета. Његова улога се огледа у пружању техничке помоћи васпитачу и дјетету са потешкоћама у развоју приликом обављања васпитно-образовног рада. У просторијама предшколске установе, уз надзор групног васпитача, стручних сарадника и директора, асистент пружа помоћ дјетету при обављању личне хигијене, коришћењу тоалета, при храњењу, кретању и одијевању. Поред наведеног, асистент је задужени за индивидуални рад са дјететом приликом обављања педагошких активности. Према члану 27. Закона о предшколском васпитању и образовању („Службени гласник Републике Српске“, број: 28/94) васпитно-образовни рад са дјецом са потешкоћама у развоју остварује се према индивидуализованом васпитно-образовном програму, зависно од потреба и могућности дјете. У складу са законом и програмом рада, асистент уз помоћ и подршку васпитача процјењује способности дјетета, те на основу процјене прилагођава педагошке активности у складу са његовим потребама, могућностима и интересовањима. Индивидуализовани васпитно-образовни програм може се дефинисати као посебно структурирани програм, прилагођен индивидуалним способностима и потребама дјетета са потешкоћама у развоју. Његовим планом се утврђује начин прилагођавања педагошких активности дјетету, уз помоћ индивидуализованих приступа и метода рада, са циљем укључивања дјетета у васпитно-образовни програм предшколске установе. „Циљеви индивидуалног васпитно-образовног плана за дијете са потешкоћама у развоју јесу његово оптимално укључивање у редован васпитно-образовни рад и његово осамостаљивање у колективу са вршњацима“ (Кули, 2010, стр. 7).

Сарадња и партнерство предшколске установе и породице

Сарадња између предшколске установе и породице у инклузивном образовању је веома значајна за дијете и његов цјелокупни развој и један је од кључних фактора за остваривање циљева васпитно-образовног рада. Подразумијева чврсту везу двије институције, засновану на међусобном повјерењу и успостављању сарадничког односа између родитеља и васпитача, усмјерену ка дјетету и задовољавању његових потреба и могућности. „Предшколско васпитање и образовање, заједно са породичним васпитањем и образовањем, чини цјелину и најбољи могући услов да се дјететов развој оснажи, због чега вртићи развијају снажну везу са породицом, засновану на међусобном повјерењу и уважавању“ (Спасојевић и сарадници, 2007, стр. 25).

Многобројна истраживања су показала да је значај и утицај породице на развој дјетета толико важан да га је немогуће замијенити утицајем било које друге институције. Да би остварила своју васпитну улогу и извршила утицај на дијете, неопходна јој је помоћ и подршка, а први корак у планирању партнерства представља упознавање са могућностима и очекивањима породице. „Партнерство би подразумевало знатно боље познавање дјете и њихових могућности, њихово стално праћење и охрабривање, за сваки следећи корак и, на тај начин, „грађење заједничког успјеха“, што по себи значи подијељену одговорност“ (Спасојевић, 2011, 225).

Елементи битни за квалитетно партнерство предшколске установе и породице по Јовановићу (2015) суискрена и отворена комуникација; разумијевање емпатија; међусобно уважавање знања и вјештина; отворена и обострана размјена информација; међусобна сагласност у одређивању циљева; заједничко планирање и доношење одлука; заједничка процјена напретка дјетета; приступачност и међусобно разумјевање; одсутност етикетирања и критиковања.

Да би партнерство и сам развој дјетета били успјешни неопходно је да и породица и вртић буду свјесни своје улоге и значаја. Каменов и Спасојевић (2008, стр. 102) наводе да се „трајнији успјех програма, који се остварује у установи, може очекивати само ако се утицаји родитеља и васпитача међусобно допуњавају и потпомажу, ако родитељи нису запостављени, те ако су свјесни да их институција не може замијенити“.

Дужност сваког васпитача је да подстиче сарадњу, поштујући и уважавајући родитеље као равноправне парнере, те да их кроз различите активности и разговоре укључује у васпитно-образовни процес. Основни принципи партнерства са породицом заснивају се на његовању партнерског односа, поштовању личности и улоге родитеља, широкој понуди могућности за укључивање родитеља у рад, уважавању идеја, идеји да партнерство као процес захтијева вријеме, стрпљење и заједничку одговорност, професионалном односу према информацијама добијеним од родитеља, поштовању приватности породице и сл. Родитељи би требало да буду најбољи савезници васпитачима, како би заједничким трудом и залагањем постигли жељене утицаје на развој и напредак. Умјесто ривалства и пребацивања одговорности с једних на друге, породица и предшколска установа би требало да дјелују као нераскидива цјелина од које зависи цијелокупан дјететов живот и развој.

Досадашња истраживања

Циљ инклузије у васпитно-образовном процесу није само интеграција дјецe са потешкоћама у установе раног и предшколског васпитања и образовања, већ и осигуравање низа услова у којима ће њихове потребе бити задовољене. Образовна инклузија омогућава свој дјечи да учествују у друштвеним активностима, без обзира на доб, пол, потешкоће и способности. „Тако схваћено друштво не значи да су у њему сви чланови једнаки, него да сви, без обзира на наведене различитости, имају једнако право на могућност да учествују и припадају друштву, односно да се образују у складу са својим способностима“ (Бабић-Милић, Ткалец & Cheatham-Powell, 2018, 251). С обзиром на комплексност инклузије у предшколским установама, овај проблем је био предмет истраживања мнобројних аутора.

Бабић и сарадници (2018) вршили су истраживање у којем су учествовале мајке дјецe са потешкоћама у развоју. Просјечна старост дјецe износила 6 година ($M=6,2$). Дјецa су имала различите дијагнозе, па су у узорку истраживања биле заступљене сљедеће потешкоће: Даунов синдром, заостајање у психомоторном развоју, слабовидост, аутизам, церебрална парализа и језичко-говорне потешкоће. Циљ истраживања био је да сеприкажу искуства при упису дјецe у предшколску установу, гледано из перспективе родитеља. Анализом резултата истраживања дошли су до резултата који указују да суродитељи у већини случајева наилазили на отпор због чега нису могли уписати дјецу у жељени вртић. Неки од проблема са којима су се сусрели: недостатак подршке и капацитета, ограничење времена боравка дјетета у вртићу, незадовољство радом стучног тима, недовољно укључивање дјецe са потешкоћама у реализацију активности, дискриминација и незадовољство професионалним компетенцијама васпитача, изазови у вези са обезбјеђивањем персоналног асистента. Добијени резултати указују на негативне ставове према инклузивном образовању.

Лончарић (2016) вршила је процјену квалитета инклузије из перспективе васпитача предшколске дјецe Осјечко-барањске жупаније. У истраживању је учествовало 148 испитаника и спроведено је у 30 предшколских установа. За потребе истраживања кориштен је „Упитник самопроцјене компетенција и процјене квалитета оспособљавања за рад у инклузивном вртићу“. Анализом резултата истраживања Лончарић је дошла до закључка да су васпитачи у већини случајева незадовољни квалитетом њиховог оспособљавања за рад са дјецом са потешкоћама у развоју. Они истичу да немају довољно теоретске и практичне наставе, као ни компетентног ментора за усавршавање у инклузивном раду. Даље, васпитачи сматрају да су

компетентнији него раније у препознавању дјецe са потешкоћама, али да немају довољне компетенције и у познавању карактеристика њихових потешкоћа, што им отежава рад и неопходна им је помоћ стручних лица. Испитаници су такође негативним осјенама оцијенили доступност и квалитет подршке у предшколској установи, посебно при остваривању права на личног помагача.

Руделић, Пиноза-Кукурин и Скочић-Михић (2012) су се бавиле истраживањем на тему „Стучна знања и материјални ресурси у инклузији: стања и перспективе“. Узорак испитаника чинило је 65 васпитача запослених у дјечијем вртићу Ријека. Сви испитаници су женског пола, старосне доби од 20 до 65 година и дужином радног стажа од 1 до 35 година. Искуство у раду са дјецом са потешкоћама у развоју имало је 66% васпитача. Анализом добијених резултата истраживања дошле су до закључка да је у посљедњих неколико година знатно повећан број дјецe са потешкоћама у предшколским установама и да васпитачи изражавају позитивније ставове о процесу инклузије, у односу на учитеље и наставнике. Према њиховом мишљењу најважнији чинилац у инклузивном образовању је сарадња са стручним сарадницима и едукованим асистентима у вртићу, као и прилика за учествовање на стручним скуповима и конференцијама. Неопходно је прилагођавање радног простора, дидактичких играчака материјала потребама дјецe.

Закључак

Дијете је комплексна, разумна и још увијек неизграђена личност којој треба, исто тако, разумно приступати и озбиљно је схватити. Током предшколског периода оно усваја израђива своја прва знања, способности и вјештине, стиче нове навике и искуства, те упознаје и израђива своју личност. Од овог периода, који представља основу развоја, зависи цијели његов живот и будућност, као и каква ће особа постати, јер се на њему касније граде сви односи у будућности, током цијелог живота и формира личност у потпуности – личност као цијелина. Свако дијете заслужује да одраста окружено љубављу, у топлој породичној и друштвеној средини, чији односи су засновани на међусобном поштовању, повјерењу и разумијевању, а за развој личности способне за живот и усвајање позитивних особина, неопходан је утицај и подршка особа у чијем се окружењу дијете развија.

Посљедњих година, у педагошкој теорији и пракси веома често можемо наићи на појам инклузија, као и инклузивно образовање и интеграција. На основу датих појмова и ранијих искустава у инклузивном раду поставља се питање: „Да ли заиста разумијемо право значење овог појма?“. Инклузија као релативно нови концепт рада може се најпростије дефинисати као укључивање дјецe са потешкоћама у развоју у редовне предшколске установе. Она подразумева реформу и прилагођавање програма рада сваком дјетету, као и проналажење начина за усвајање постављених циљева и развијање нових знања и вјештина. Када говоримо о образовној инклузији, њен концепт заснива се на схватању да свако дијете има једнака права на живот, развој и образовање, без обзира на то да ли има неку развојну потешкоћу или не, а да би дијете развило све своје способности, потребно му је обезбиједити предуслове за нормалан живот и развој.

Важно је схватити да је свако дијете посебна личност и да се разликује од осталих, без обзира на то да ли има неку развојну потешкоћу или не. Нису све развојне потешкоће једнаке, због чега ће степен развоја дјетета у великој мјери зависити и од тога какву потешкоћу дијете има. Тако, на примјер, не можемо сврстати у исту групу поремећаја дјецу са језичко-говорним потешкоћама и дјецу са заостајањем у психомоторном развоју, као што не можемо на исти начин, водећи се истим програмом радити са дјецом која имају Даунов синдром и са дјецом која имају аутизам. Даунов синдром није болест него стање, па тако особе са овим синдромом не траже лијек, него подршку, љубав, разумијевање и социјалну прихваћеност. Основни задатак предшколске установе и васпитача као њених кључних чинилаца у васпитно-образовном процесу, не огледа се у лијечењу дјетета са развојним потешкоћама, него у прихватању и проналажењу адекватног начина рада са њим.

Многобројна истраживања су показала да увођење инклузивног образовања у предшколске установе има вишеструке предности, али и низ отежавајућих околности, које се огледају у незадовољству стучним компетенцијама васпитача као и недовољној подршци раду

од стране стручних сарадника и друштва уопште. Резултати наведених истраживања указују на то да је за увођење инклузивног васпитања и образовања у предшколске установе потребно испунити низ различитих предуслова како би се дјетету омогућили најбољи услови за правилан развој.

Литература

- Бабић-Милић, М., Ткалец, С., & Cheatham-Powell L. (2018). Право на одгој и образовање дјеце с тешкоћама од најраније доби. *Croatian Journal of Education: Хрватски часопис за одгој и образовање*, бр. 20 (1), стр. 233-263. Преузето 17. јуна. 2022. са сајта: <https://hrcak.srce.hr/en/199590>.
- Дуга. (2006). *Водич кроз инклузију у образовању*. Сарајево: Аутор.
- Јовановић, М. (2015). *Сарадња породице и дјечијег вртића*. Шабац: Висока школа струковних студија за васпитаче.
- Каменов, Е. и Спасојевић, П. (2008). *Предшколска педагогија. Уџбеник за студенте и приручник за васпитаче*. Бијељина: Педагошки факултет.
- Караматић-Брчић, М. (2011). Сврха и циљ инклузивног образовања. *Acta Iadertina: Часопис одјела за филозофију, одјела за педагогију и одјела за социологију*, бр. 8 (1), стр. 39-47. Преузето 14. јуна. 2022. са сајта: <https://hrcak.srce.hr/en/190090>.
- Кобешћак, С. (2000). Што је инклузија? *Дијете вртић и обитељ: Часопис за одгој и наобразбу предшколске дјеце намијењен стручњацима и родитељима*, бр. 6, стр. 23-25. Преузето са сајта: <https://hrcak.srce.hr/en/clanak/270407>.
- Кули, Ј. Мајлс. (2010). *Подучавање деце с поремећајима менталног здравља и учења у редовној настави*. Београд: Креативни центар.
- Лончарић, М. (2016). *Пројена квалитете инклузије из перспективе одгајатеља предшколске дјеце Осјечко-барањске жупаније*. Дипломски рад, Свеучилиште у Загребу, Едукацијско-рехабилитацијски факултет. Преузето 6. јула. 2022. са сајта: <https://repozitorij.erf.unizg.hr/en/islandora/object/erf:70>.
- Руделић, А., Пиноза-Кукурин, З. И Скочић-Михић, С. (2013). Стручна знања и материјални ресурси у инклузији: стање и перспективе. *Напредак: Часопис за интердисциплинарна истраживања у одгоју и образовању*, бр. 154 (1-2), стр. 131-148.
- Спасојевић, П., Прибишев-Белеслин, Т. и Николић, С. (2007). *Програм предшколског васпитања и образовања*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства Источно Сарајево.
- Спасојевић, П. (2011). *Породична педагогија и одговорно родитељство: Уџбеник за студенте педагошких факултета и приручник за родитеље, васпитаче и наставнике*. Бања Лука: Нова школа. Педагошки факултет у Бијељини.
- Сузић, Н. (2008). *Увод у инклузију*. Бања Лука: XBS

Извори:

1. Водич за примјену стандарда рада стручних сарадника у васпитно-образовним установама Републике Српске: <https://dprs.rs.ba/wp-content/uploads/2021/11/Vodic-za-primjenu-standarda-rada-strucnih-saradnika-u-vaspitanju-i-obrazovanju-ustanovama-Republike-Srpske.pdf>
2. Закон о основном образовању: http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Zakon_o_osnovnom_obrazovanju.pdf
3. Закон о предшколском васпитању и образовању: <https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/zakon-o-predskolskom-vaspitanju-i-obrazovanju.html>
4. Конвенција о правима дјетета: <https://www.unicef.org/bih/media/676/file/Konvencija%20o%20pravima%20djeteta.pdf>

INCLUSION OF CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DIFFICULTIES IN REGULAR PRESCHOOL INSTITUTIONS

Summary: *The development of a preschool child is an unfinished, constant process in which there are changes in physical, intellectual and social functions, and in the child's personality. Inclusion of children with developmental difficulties in a regular educational program, implies equal rights to education for every child. The basic idea of an inclusive approach in education is based on the expectation that this approach will have positive effects on the development of children belonging to different social groups. A key factor in inclusive education is the continuous partnership between the preschool institution and the family, as well as changing the consciousness of individuals, acceptance of differences and adapting the educational program to the needs and capabilities of each child in the group.*

Accordingly, the aim of this studies is to raise awareness of the importance of inclusion for the development of children with disabilities and inclusion in regular educational institutions from early childhood, as a guide for all parents of children with disabilities, future parents, educators and all those who work with children.

Key words: *inclusion, developmental difficulties, preschool institution.*